

נאו-שמרנות ישראלית: קווי היסוד

מאז קריסת השמאל הציוני, זקוקה החברה הישראלית להשראה ולתקווה. את אלה ניתן למצוא בנאו-שמרנות ישראלית המתבססת על הצלחת המפעל הציוני. בתשתיתה צריכים לעמוד אופטימיות, חזון לאומי מסורתי וגם מקום של כבוד למהפכנות יהודית

מאז שנות התשעים של המאה העשרים החליף השמאל הישראלי את ליבת הזהות שלו: האמונה בהגשמת החזון הסוציאליסטי דרך הערוץ הלאומי של תקומת ישראל התחלפה בתמיכה בלתי-מסויגת בתהליך שלום עם מדינות ערב – גם במחיר נסיגות נרחבות מחבלי מולדת ובדמות מחוות פייסניות כלפי ארגוני טרור. לתמורה זו נלוותה הסתייגות-למחצה מאופייה היהודי של מדינת ישראל, ואימוץ רעיון 'הדמוקרטיה המהותית' התומך בשוויון מלא בין ערבים ויהודים אזרחי המדינה – לא רק במה שנוגע לזכויות הפרט אלא גם לגבי זכויות קבוצתיות ויכולתם של

אסף מלאך

כלל הפרטים להזדהות עם צבינה של המדינה.

במקביל, אכזבתו של הציבור הישראלי מעמדות הערבים-הפלסטינים, ומדרכי פעולתם לאורך שלביו השונים של תהליך אוסלו, יצרו גל של מאוכזבי שמאל המתבטא בהצבעות המוניות – חוזרות ונשנות – למפלגות מרכז חסרות סדר יום בהיר, ובקריסה האלקטורלית של מחנה השמאל המוצהר בבחירות 2019. הגל הנזכר מסתייג מן הרדיקליות הגוברת של השמאל הקיצוני המבוצר היטב באקדמיה ובמעוזי התרבות, ומגלה פתיחות מחודשת לחיזוק זהותה של ישראל כמדינה יהודית.

תופעות אלו מציבות בפנינו אתגר: על איזה בסיס ניתן ללכד מחדש קבוצות גדולות בחברה הישראלית, להבקיע את חומות הציניות ולעורר שוב את ההשראה, התקווה והחלומות שהיו מקור הכוח והמפתח להישגיה המרשימים של החברה הישראלית עד היום?

במובן ידוע, התהליך שתואר מזכיר את היווצרותה של האסכולה הנאו-שמרנית האמריקנית בקרב קבוצות של אינטלקטואלים סוציאליסטיים (רובם יהודים) שהתאכזבו מקיצוניותו

ד"ר אסף מלאך הוא יו"ר המכללה למדינאות ומרצה במרכז האקדמי שלם.

של השמאל האמריקני בשנות השישים של המאה העשרים, ומיחסו הלא-הוגן כלפי מדינת ישראל. מנוע מרכזי בהתחזקות הימין האמריקאי בתקופת רייגן ובתקופת בוש-הבן התבסס על הנאו-שמרנים הללו, שבין הבולטים שבהם היו ארווין קריסטול, נורמן פודהורץ, סימור ליפסט, נתן גלייזר ודניאל בל, שיצרו סדר יום שמרני-ימני חדש ההולם את תנאיה של החברה האמריקנית.

בדברים הבאים אתווה קווי יסוד אפשריים לחשיבה נאו-שמרנית ישראלית בהשראת הנאו-שמרנות האמריקנית. לשם כך אתאר בקצרה את מאפייניה של האחרונה על רקע השמרנות הקלאסית והשמרנות הליברלית; ולאחר מכן אדון בנאו-שמרנות בהקשר הישראלי. בדיון זה אתמקד בסוגיות הפְּנים: כלכלה וצדק חברתי, דת ומדינה, לאומיות וחזון משותף. העיסוק במדיניות חוץ קובע ברכה לעצמו ולא ייעשה במסגרת זו.

נאו־שמרנות על רקע השמרנות הקלאסית והשמרנות הליברלית

מאז ראשית ימיה, מאופיינת השמרנות המודרנית בריחוק מניסוחים תאורטיים בהירים, וכמותה גם נכדתה הנאו-שמרנות. למרות אפיון כללי-עקרוני זה, אמנה להלן – בקצרה ובהכללה – את עקרונות היסוד של הנאו-שמרנות האמריקנית, המבחינים אותה מזרמים שמרניים אחרים:

א. הנאו-שמרנות צופה אל העתיד ואיננה מסתפקת בשמירת העבר. בכך היא רואה את עצמה הולמת את המזג האמריקני, הספוג בתקווה וביוזמה ורחוק מן החשדנות וההיסוס האופפים את השמרנות הקלאסית מבית מדרשו של אדמנד ברק. הנאו-שמרנות איננה נרתעת משינויים, הגם שהיא אינה נלהבת מכאלה המבוססים על תאוריות כוללניות ומקיפות.

ב. הנאו-שמרנות נבדלת מן השמרנות הליברלית (של פרידריך האייק ודומיו) המאופיינת באנטי-אטזיזם מובהק; והיא איננה מתנגדת באופן עקרוני למעורבות המדינה בכלכלה. מובן מאליו כי הנאו-שמרנות רחוקה מתמיכה בקומוניזם או במשק ריכוזי, אך היא איננה מזהה עוד את מדינת הרווחה עם 'הדרך לשעבוד' ואיננה מסתייגת מבחינה עקרונית ממאמצים מדינתיים להטבת מצבם של המעמדות הנמוכים. בשונה מן התפיסה הסוציאליסטית, היא איננה מדגישה את ערכי הצדק והשוויון כמחייבים התערבות זו, אך היא רואה בצמצום הפערים צעד נכון לשם ביסוס יציבות וסולידריות חברתית. הנאו-שמרנים חותרים להשיג תוצאות טובות יותר למשק עם התערבות ממשלתית פחותה, אך מעמידים את היעד של תועלת החברה בראש סדר יומם וסוברים שהיא תושג באמצעות איזון נכון בין חירות ושוויון ולא על ידי הצבה בלעדית של חירות האינדיבידואל בראש הפירמידה.

ג. גם בנושאי דת ומדינה וחינוך נבדלת הנאו-שמרנות מן השמרנות הליברלית. תפיסתם של הנאו-שמרנים את תפקיד המדינה איננה מינימליסטית כמו זו של השמרן הליברל, ולפיכך נכונים הנאו-שמרנים החילוניים בארה"ב לשיתוף פעולה עם שמרנים דתיים בנושאי יחסי דת ומדינה ובנושאי חינוך, כל עוד אין הם פוגעים בצורה נרחבת בחירותו

של היחיד. מתוך ביטחון בדמוקרטיה האמריקנית רואים הנאו-שמרנים בהסדרים המתקבלים באופן דמוקרטי ביטוי לגיטימי לרצון העם גם כשהסדרים אלה חותרים לעיצובה של הפרהסיה הציבורית בהתאם למסורת המקומית.

ד. מה ניתן לומר על תפיסת הנאו-שמרנות ביחס לטבע האדם? דומה שכדאי להדגיש בהקשר זה את צמיחתה של אסכולה זו מתוך ההצלחה האמריקנית כמעצמה עולמית משגשגת. השמרן הקלאסי החשדן מעדיף את הסדר הקיים כיוון שקשה לצפות מן החברה האנושית ליותר מזה; השמרנות הליברלית מזהה במצב הקיים סכנה מתמדת של התדרדרות לרודנות קומוניסטית, אך היא אופטימית בחתירה לשינוי בהתאם לתוכנית הליברלית הגדולה; לעומתן, הנאו-שמרנות איננה רואה במצב הקיים הסתפקות במועט אלא הישג גדול שיש לשמרו. מובן כי לא הכול מושלם לדידה, אך נקודת הפתיחה של הדיון היא החוויה האמריקנית המצליחה והבטוחה-בעצמה.

נאו-שמרנות בהקשר הישראלי

כאשר אנו מנסים לחשוב על עיקרי השמרנות בהקשר ישראלי אנו נתקלים בבעיה יסודית. ישראל כבר אומנם איננה מן המדינות הצעירות (כיום חברות באו"ם 193 מדינות; ישראל הצטרפה לאו"ם כמדינה ה-58 במספר...), אך לעומת המדינות שבהן נתגבשה המחשבה השמרנית היא מדינה צעירה מאוד: היא נעדרת מסורת מדינית רציפה מן העבר המשמשת כדגם יעיל ומוכח להתנהלות חברתית ראויה; היא דוגמה ייחודית של פזורה דתית-לאומית שנתכנסה לארץ אבות עתיקה מכל רחבי העולם, והשיבה לתחייה שפה עתיקה-רדומה; לבסוף, כמעט כל אשר נמצא בישראל מצוי בתהליך של דיון והתהוות. האומנם אפוא שמרנות ישראלית היא מן האפשר? את מה בדיוק משמר השמרן הישראלי?

בהשראת הנאו-שמרנות האמריקנית, אציע להלן שלושה עקרונות יסוד לנאו-שמרנות ישראלית העשויה לשמש מנוע מושגי רענן שיניע את הקונצנזוס הישראלי והיהודי-עולמי אל עבר אתגריו המתחדשים:

1. המשכיות ורציפות מסורות היהודים לעומת שלילת הגולה

אנו רוצים להעניק ליהודים מולדת, אבל לא בכך שנתלוש אותם בכוח מקרקע צמיחתם. לא, אלא בכך שנעקור אותם בזהירות, עם רקמת שורשיהם ונשתול אותם באדמה טובה יותר. כשם שאנו רוצים ליצור תנאים חדשים בתחום הכלכלי והמדיני, כך בדעתנו לשמור בחרדת קודש את הישן, בתחום הרגשי-נפשי.¹

רבים בתוך התנועה הציונית צידדו בשלילת הגולה ובהעלאה על נס את דגם 'היהודי החדש'; ומנקודת המבט שלנו קשה להכחיש שהיהודי החדש אכן קם והיה למציאות. עם זאת, רבים מבינים כיום את המחיר הגבוה ששילמה – ועודנה משלמת – החברה הישראלית על סגנון מהפכני זה. ברוך קורצוויל תיאר כיצד "הציונות נבהלת מפני התגשמות חלומה", כאשר דור המגשימים מגלה שבארץ גדלים עמי-הארצות ולא אפיקורסים. מי שכלל את שלילת הגולה בתוך הנוסחה של הציונות איננו יכול להתפלא כאשר החלום מתגשם; אך הנזק התרבותי הנלווה לחברה המנותקת משורשיה ניכר וגלוי לעין.

נתן שרנסקי חידד היבט נוסף של סוגיה זו כאשר העמיד את מדיניות 'כור ההיתוך' של בן-גוריון כמדיניות מהפכנית המנוגדת לחזונו השמרני של הרצל.² בעוד בן-גוריון דגל ב"מיוזוג הגלויות לחטיבה עברית אחידה" – שתתבטא בדפוסי תרבות וחג חדשים, בדיבור בעברית, בשמות עבריים ובחזוק לימוד המקרא כתחליף להזדהות עם היהודי של הגלות – הרצל העדיף "שכל אחד יחזיק בשפתו, שהיא המולדת היקרה של מחשבותיו", שכן "לא נחדל לאהוב מתוך צער וגעגועים את ארצות המולדת שמהן גורשנו".³

ברומן האוטופי 'אלטנוילנד', מתאר הרצל את נוכחות מגוון התרבויות של ארצות המוצא של היהודים כפי שישתקף באדריכלות, במבנה המוסדות ובטכנולוגיה של החברה החדשה שעתידה לקום בארץ ישראל. באחד המשפטים בספר מנסח גיבור הרומן, דוד ליטוואק, עיקרון זה במילים הבאות:

אין הישן צריך לצלול בבת אחת, בשביל שהחדש יקום. לא כל בן הוא בן שנולד אחרי מות אביו... על פי רוב חיים ההורים יחד עם בניהם, ואין עוד חברה ישנה בטלה מפני שחדשה באה... אין אני מאמין עוד לא בחורבן גמור ולא בהתחדשות גמורה. מאמין אני בתקון החברה לאט. גם מאמין אני כי אין זה נעשה בכונה אך במקרה... כן אני יכול לתאר בדמיוני גם את המדינה שתתקיים, אע"פ שתתחדש...⁴

הכרה בחשיבותו של העבר היהודי על כל תקופותיו, הכרה בחשיבותה של תודעת הרציפות הלאומית המתמשכת של בני הארץ, ועידוד הקהילות השונות לשמר את המיטב שבסגנון המיוחד – כל אלו שייכים לצד השמרני של המטבע הציוני. מובן כי למדיניות 'כור ההיתוך' היו גם היו הישגים חשובים, והחייאת השפה העברית היא הבולטת שבהם, אך החברה הישראלית בשלה כיום להכיר גם במחירה של מדיניות זו ושל האופן – האלים-לעיתים – שבו בוצעה.

2. אופטימית הנובעת מהכרה בערכו של ההישג הציוני

עתה הנה כמדומה שהגיעו כבר ימים אשר שום איש לא יוכל לכחש שבאר התחיה החלה לזרום מים... לא נכחיש את החוש, לא נאמר שכבר כל הזרם של מי הבאר אשר חפרנו מים צלולים הם גם כעת. אבל בשום אופן לא יקשיב ישראל לקול מיאשיו, לקול מהירי הלב, הבאים כעת להחליש ידים רפות...⁵

את הלך הנפש השמרני, שיש בו מן הקדרות, חומרת-הסבר והפסימיות בנוגע לטבעו של האדם ולאפשרות הטבת מצבו, לא יכלה הנאו-שמרנות לאמץ. אירווינג קריסטול מתאר באופן ציורי כיצד כעורך כתב העת האמריקאי Encounter, לא אפשר לו ליבו לקבל מאמר של ההוגה השמרני הבריטי מייקל אוקשוט. הנטייה השמרנית שאותה תיאר אוקשוט סתרה את תחושת הצלחה של המעצמה האמריקנית, מלאת היוזמה, החדשנות, התעוזה והתסיסה. גם חרדתו של פרידריך האייק – שראה בכלכלת החירות הריכוזית בבריטניה בזמן מלחמת העולם את 'הדרך לשעבוד' (כשם ספרו שראה אור ב-1944) – רחוקה מליבם של האמריקנים בני זמננו. את כוחה רכשה הנאו-שמרנות האמריקנית בזכות ההכרה באמריקה כסיפור הצלחה של האדם וחירותו.

ישראל של המאה ה-21 שותפה עד לאחת לסיפור ההצלחה הזה. תוחלת החיים בישראל היא מהגבוהות בעולם; כמות ההמצאות לנפש בישראל היא הגבוהה בעולם; הטכנולוגיה הישראלית מובילה בעולם בתחומים רבים; הכלכלה הישראלית שורדת את המשברים העולמיים והמקומיים בצורה מרשימה; הדמוקרטיה הישראלית יציבה וחזקה כבר קרוב ל-70 שנה ושותפה למועדון של פחות מ-25 מדינות השומרות על רצף דמוקרטי במשך תקופה כה ארוכה; ולבסוף, צה"ל הוא צבא חזק המגובה בתעשיות ביטחוניות משוכללות ובארגוני מודיעין מתקדמים. אומנם כן, בקרב חלקים באליטה האקדמית-תרבותית-תקשורתית בישראל רווח שיח מלנכולי המונה דרך קבע את חולשותיהן של ההנהגה והחברה בישראל וכישלונותיהן, אך שיח זה איננו מבוסס על השוואה אובייקטיבית לנעשה במדינות אחרות. מקורותיה של מלנכוליה זו דורשים דיון נפרד, אך עובדה ברורה היא שבקרב רבות ממדינות העולם שוררת הערצה למדינת ישראל ולאופן שבו היא מתמודדת עם מכלול בעיות העומק הניצבות בפניה.

נאו-שמרנות בהקשר הישראלי מבוססת על דחיית האווירה המלנכולית הנזכרת ועל דחייתה של התביעה לשנות הכול כאן ועכשיו. עם הבעיות יש להתמודד באומץ ובמרץ, אך מתוך ביטחון בכוחותיה של החברה, בעוצמה הטמונה במסורת היהודית והציגנית, ומתוך אופטימיות בסיסית הראויה לחברה שסיפור כינונה והתעצמותה אומנם איננו סיפור של שלמות אך הוא סיפור של כבוד ותהילה.

זאת ועוד: המהפכה הטכנולוגית שאנו מצויים בתוכה הופכת חלק מניסוחי השמרנות הקלאסית לזרים ומוזרים. ההתרפקות היתרה על העבר והחשש משינוי הם בלתי-מתקבלים-על-הדעת בעידן שבו מדי שלוש שנים מתחלף דור טכנולוגי. כחלק מאומה המצויה בראש החץ של הקדמה הטכנולוגית והכלכלית הפנימה הנאו-שמרנות האמריקנית הלך רוח זה. מדינת ישראל כאומת סטארט-אפ שותפה אף היא למזג החדשני והתוסס הזה ואין כל סיבה אפוא – וגם אין אפשרות – לבלום אותו. נאו-שמרנות ישראלית מחויבת לחבק את רוח הקדמה תוך שהיא מצמידה לה את מידת הזהירות, את הכבוד העמוק לערכי העבר, ואת תשומת הלב לכך שכל רפורמה תהיה מבוססת על עובדות קשיחות ולא על משאלות לב. רק כך יכול להיראות אתוס נאו-שמרני בעידן שבו השינוי הפך לתופעה היציבה ביותר.

3. אימוץ החזון המשיחי היהודי והפרשנות הריאלית שלו

”את סבורה כנראה”, אומר אני, “ברצינות גמורה שהמשיח הולך ובא כבר!”

”המשיח”, אומרים כולם כאחד, “כבר בא”.

”מזל טוב לכם!”, אומר אני, “מתי הוא בא אליכם?”

”למן אותו הרגע”, אומרים הם, “שכולנו כאחד קיבלנו את הרעיון של יישוב ארץ ישראל, בא

המשיח!”⁶.

ההוויה הישראלית חסרה מסורת פוליטית ארוכת ימים להישען עליה; במובן זה, התנועה הציגנית הייתה מהפכנית-לעילא והתימרה לעצב את תנאי החיים של היהודים לאורו של חזון רדיקלי. עם זאת, מראשיתה, חפפה התוכנית החדשנית לתקווה ארוכת הימים לשיבת היהודים לארץ ישראל, שהתמידה בחלומותיהם של היהודים. דווקא תקווה זו, שהלכה

ואיבדה את כוחה עם תהליכי החילון והאמנציפציה, התגלתה כמקור כוחה השמרני-מהפכני של הציונות. במובן זה הייתה הציונות שיבה אל המסורת ואל תקוותיה לחידושה-כקדם של היהדות כאומה פוליטית תוססת. הבנת הצלחת הציונות כנסמכת על כוחה של המסורת לעורר לפעולה ולהצית את ההזדהות ואת הדמיון היא תובנה שמרנית.

אך זהו רק ראשיתו של העניין. השיבה לארץ ישראל נתפסה במסורת היהודית כחלק בלתי-נפרד מחזון משיחי כולל, שבתהליך של אלפי שנים צבר מאות תיאורים, גרסאות, צבעים וטעמים. תומכי הציונות התפלגו לסיעות מגוונות סביב הבנת הזיקה שבין מפעלם לחזון משיחי זה – תוך שהם מעניקים לו פירושים מוסריים, חברתיים, תרבותיים וטכנולוגיים. רבים מן האינטלקטואלים, בפרט מחוגי 'ברית שלום', התנגדו בחריפות לשיח המשיחי; גרשם שלום למשל קבע: "אני מכחיש בהחלט שהציונות תנועה משיחית היא, ושיש לה הזכות להשתמש בשפה הדתית לשם מטרתיה המדיניות". על אף האזהרות הללו לא נמנע בן-גוריון מלהכריז ללא כחל וללא שרק כי –

הציונות היא תנועה משיחית. העם היהודי טיפה בימי סבלו הארוכים והאימים שאין משלם בהיסטוריה האנושית, חזון גדול ונשגב, חזון אוניברסאלי ועולמי, חזון אחרית הימים, חזון הגאולה האנושית... הציונות הטילה על עצמה את השליחות הנועזה להפוך את החלום העתיק למציאות חיה, ודורנו זכה לראות את ראשית התגשמותו.⁷

בעקבותיו, מונחים דוגמת 'הגשמת חזון הנביאים', 'אור לגויים', 'מדינת מופת', או 'יעוד היסטורי' הפכו לנכסי צאן ברזל של השיח הציוני והישראלי. ההכרה בנכסים אלה כגורמים בעלי עוצמה בקידום החברה הישראלית לכיוונים של צמיחה, שגשוג ותיקון – במובן החומרי והחברתי, ובמובן המוסרי והרוחני – היא אבן יסוד בתפיסת עולם נאו-שמרנית-ישראלית. אומנם כן, האוטופיה היא ליבה של המחשבה הפרוגרסיבית, ומבחינה זו רחוקה הנאו-שמרנות הישראלית מן השמרנות הקלאסית, אך היא אין רחוקה מרוחה של הנאו-שמרנות האמריקנית! זוהי הבחירה הסבירה של השמרן הציוני, הפועל ללא מסורת פוליטית מתמשכת, כשהחלום המשיחי-אוטופי-מהפכני משמש לו – אכן באופן פרדוקסלי – כמסורת.

לכך יש להציב סייג והבהרה. בתוך המסורת היהודית לדורותיה נחלקו הדעות באשר לאופיו של העידן המשיחי. הרמב"ם תיאר עידן זה במונחים פוליטיים וארציים, ובהסתמך על דברי התלמוד (סנהדרין צט ע"א) קבע ש"אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד" (משנה תורה, הלכות מלכים, פרק יב, הלכה ב); לדעתו, עם תקומתה המחודשת של מלכות ישראל, ימשיך העולם לנהוג כמנהגו. בעיני הרמב"ם הגאולה היא המיציא המיטבי של הטבע וכוחותיו, והיא איננה חלופה אפוקליפטית לאדם ולחברה שאנו מכירים.

שילוב החזון המשיחי בנאו-שמרנות ישראלית מותנה באימוץ הפרשנות הריאלית של הגאולה בנוסח הרמב"ם, ובהעדפתה על פני גישת חכמים שעטפו את הגאולה במחלצות של ניסים, פלאים ושידוד מערכות הטבע. רק כך משמש החזון המשיחי ככוח העשוי להניע את החברה בכל עת צעד קטן קדימה מן המקום שבו היא מצויה. לעומת זאת, אימוץ גרסה אפוקליפטית או אסקטולוגית של החזון המשיחי הופכת אותו לקרש הקפיצה אל 'העולם שמעבר'; זהו קו

פרשת המים העובר בין חזון לאומי-היסטורי מכוון-זהות ומניע-לפעולה לבין כוח מהפכני-מתסיס שלעולם איננו מקבל את ההווה כבעל ערך עצמי אלא רואה בו אמצעי-מעבר בלבד למציאות שונה בתכלית מזו המוכרת לנו.

קיצורם של דברים: הדגשת המשכיות המסורות אל מול שלילת הגולה, עמדה אופטימית המבוססת על הכרת ההישג הציוני, וביסוס החזון הלאומי על המשיחיות כשילוב פרדוקסלי של מסורת ומהפכה – אלו הן אבני היסוד לנאו-שמרנות ישראלית.

הלכה למעשה: כיוונים ראשוניים

לעקרונות שנמנו לעיל ניתן לתת ביטוי בצורות שונות. עיקרם הוא איוון נכון בין העבר, ההווה והעתיד, והתנגדות לפרוגרסיביות מרחיקת לכת המאפיינת בעשורים האחרונים חלקים בשמאל הישראלי. על אף הסל האפשרי הרחב של היישומים בתחומים ספציפיים אציע להלן כמה כיוונים אפשריים וראשוניים.

כלכלה וחברה – כפי שהראיתי לעיל, הנאו-שמרנות איננה חותרת בדבקות אידאולוגית ל'מדינת שומר הלילה', ואיננה רואה בדאגת המדינה לסעד או לרווחה חריגה מן המנדט הלגיטימי של המדינה. תמיכתה של הנאו-שמרנות בשוק חופשי ובצמצום המעורבות הממשלתית במשק מבוססת על הנוק שגורמת מעורבת-יתר לכלכלה, או על אי-היעילות של חלק מתשלומי ההעברה ומנגנוני הרגולציה. לכן היא מרכוז מאמץ בקידום מודלים אלטרנטיביים לסיוע מדינתי יעיל יותר לשכבות הנמוכות: לחלוקת חכות במקום דגים, ליצירת תמריצים לעסקים קטנים ותמריצים לרכישת השכלה, ולביסוס רגולציה הממוקדת במניעת מונופולים ובמניעת מינוף כוחם של בעלי ההון לניצול פרוטקציוניסטי של משאבי המדינה.

לדעתי, נאו-שמרנות ישראלית צריכה להמשיך את הקו האחרון. פרויקט מדינת הרווחה נחל הישגים משמעותיים ולצידם יש לו חסרונות כבדים. עם זאת, עצם העניין – היינו התעניינותה של המדינה המודרנית, ככוח שאין לו תחליף, במצבם של החלשים והנחשלים – עומד בתשתית חזונה המשותף של מדינת ישראל כמדינה של צדק או של חברת מופת המגשימה את חזון הנביאים. לגבי כל הסדר ספציפי יש לשקול האם הוא יעיל והאם תועלתו מרובה מנזקו, אך עצם הגדרת העניין המדינתי בתחומים אלה צריך להיות חלק אינטגרלי מן התפיסה הנאו-שמרנית הישראלית.

פרהסיה ציבורית וסמלים – הרצון לביטוי ציבורי לאומי של ההיסטוריה היהודית ואף של דת ישראל בפרהסיה הציבורית הוא לגיטימי, ואף יש לראות בביטויים כאלה דבר רצוי כעוגן להשרשת ערכים מוסריים-חברתיים. בעצם קיומם, כל עוד הם כפופים להחלטות דמוקרטיות, אין בהם כדי פגיעה מוגזמת בחופש הפרט. אדרבה, הם מבטאים את הרצון הלגיטימי של הציבור לבטא את מסורתו הלאומית-דתית ואת עברו – במבנה המשטר, בסמליו ובפרהסיה הציבורית שלו. הדיאלוג המתמשך בין מרכיבי החברה הוא שקובע את גבולותיה של החקיקה בנושא, אך באופן עקרוני פרהסיה שכזו היא דבר רצוי וביטוי חשוב של השותפות בזיכרון ובחזון – שהם עצמם ערובות לקיומו של חופש הפרט. יפים לעניין זה

דבריו של אדמונד ברק על מקומה של הכנסייה הרשמית באנגליה:

"קידוש המדינה על ידי ממסד דתי של מדינה נחוץ גם כדי להשרות חרדת קודש בריאה על אזרחים בני חורין, שהרי כדי שתהיה חירותם מובטחת, הכרח הוא לזכותם באיזו מנת שררה מוגדרת. בשבילם אפוא דת הקשורה במדינה ובחובתם כלפיה, נעשית נחוצה עוד יותר מאשר בחברות שבהן תנאי שעבודם של הבריות כופים אותם להצטמצם ברגשות אישיים ובניהול ענייניהם המשפחתיים. כל אלה שזכו במנת שררה כלשהי, יש להחזיר בהם רעיון חזק ומעורר כבוד שפיקדון הוא בידם, ושעתידיים הם לתת דין וחשבון על מנהגם בפיקדון הזה לאדון הגדול האחד, שהוא מחולל החברה ומייסדה".⁸

דברים אלו הולמים את זמנם ומקומם, אך גם בזמננו הנכחת מושגים יהודיים כמו שבת, פסח ותשעה באב בפרהסיה הציבורית, ושילוב מרכיבים מן המסורת בהסדרת המעמד האישי ובסמלי המדינה, צריכים להיבחן מתוך אותה נקודת מבט כל עוד הם כפופים למנגנון הדמוקרטי, וכל עוד הם מצמצמים למינימום את ההתערבות במרחב הפרטי.

חינוך – הדברים האמורים בנוגע לפרהסיה הציבורית וההסמלה יפים גם לתחום החינוך, שהטריד את הפילוסופים הפוליטיים מאז ראשיתה של המחשבה המדינית. אפלטון ואריסטו, שפינוזה ורוסו, תרו אחר המתכון לחינוך אזרחים נאמנים ומסורים שיגלו עניין בהצלחת החברה והמדינה ויירתמו לפעילות פוליטית מתוך הזדהות עם הצלחת הכלל. אם בתחום הכלכלה, התמריץ האישי הוא מניע מספק ואנו סומכים על 'היד הנעלמה' שתכוון את התוצאה לטובת הכלל. במה שנוגע לפעילות הציבורית-פוליטית, אין תחליף למתכון הבטוח של החינוך. לימוד ההיסטוריה והתרבות המקומית מרחיב את אופקיהם של המתלמדים ואת מרחב ההזדהות שלהם, ומייצר בקרבם רצון ליטול חלק במפעל התרבותי העל-דורי. גם בתחום זה, ניתן לחשוב על מודלים טובים יותר מניהול מדינתי כולל של מערכת החינוך, אך הגדרת לימודי ליבה שיכללו תרבות יהודית והיסטוריה של הציונות היא חשובה ולגיטימית לשימור היסודות המסורתיים המלכדים בחברה פלורליסטית ומשתנה.

טיפוח חזון לאומי – בפתיחת ספרו קפיטליזם וחירות קבע מילטון פרידמן את המוטו של השמרן הליברל בנוגע לחזון לאומי:

בעיני בן חורין, המדינה היא אוסף של בני אדם המרכיבים אותה, ולא ישות שמעל ומעבר להם... הוא רואה את השלטון כאמצעי, כמכשיר, ולא כמי שיש להעריצו ולשרתו בצורה עיוורת. אין הוא מכיר בשאיפה לאומית כלשהי, אלא באשר היא ההסכמה בין השאיפות שלהגשמתן פועלים האזרחים כל אחד לחוד. אין הוא מכיר במטרה לאומית כלשהי, אלא באשר היא ההסכמה לגבי המטרות שלמענן נאבקים האזרחים כל אחד לחוד.⁹

תפיסה ליברלית (או שמרנית-ליברלית) זו, שונה בצורה קוטבית מתפיסות שמרניות-קלאסיות הרואות באומה מפעל רוחני רב-דורי ומן התקווה המשיחית כפי שהתבטאה אצל רבים מהוגי הציונות. באחד הניסוחים שבהכרזת העצמאות של ישראל ישנה התייחסות אל המדינה כאל "הגשמת שאיפת הדורות לגאולת ישראל". נאו־שמרנות ישראלית צריכה לאמץ את המטרה הלאומית המשותפת ככלי מלכד שאין לו תחליף. אמונה בליבה ערכית משותפת, במטרות לאומיות, ואפילו בבשורה עולמית שיכולה לצאת מהן – היא סוד כוחן של חברות

מצליחות, ובכללן של החברה הישראלית.

הרצון לשילוב מסורות העבר מתפוצות ישראל השונות, יחד עם המסורת המשיחית מחד-גיסא, ועם החזונות המהפכניים של אבות הציונות מאידך-גיסא – כמוהו כרצון לאחוז בכל קצות החבלים של פקעת צמר סבוכה. אף על פי כן, רצון זה הוא כפי הנראה מצוות השעה ובכוחו להפוך לכוח מניע, פורה ומאגד-כוחות בחברה הישראלית בת זמננו.

-
1. בנימין זאב הרצל, מדינת היהודים, ירושלים: הספרייה, תשמ"ו, עמ' 55.
  2. נתן שרנסקי, "הפסיפס של הרצל", תכלת, 20 (2005), עמ' 68-82.
  3. הרצל, מדינת היהודים, עמ' 77.
  4. בנימין זאב הרצל, אלטנוילנד, ספר חמישי, פרק 6, 1902.
  5. הרא"ה קוק, "להוסיף אומץ", היסוד, א (תרצ"ב); מאמרי הראיה, ירושלים תשמ"ד, עמ' 73.
  6. שלום עליכם, 'משוגעים', פרק שישי, 1901. מובא אצל רחל אלבוים-דרור, המחר של אתמול, כרך שני: מבחר האוטופיה הציונית, ירושלים: יד יצחק בן צבי, 1993, תרגם מיידיש אריה אהרוני, עמ' 195.
  7. דוד בן גוריון, תנועת הפועלים והרוויזיוניזמוס, ת"א, 1933, עמ' 133.
  8. אדמונד ברק, מחשבות על המהפכה בצרפת, מאנגלית: אהרן אמיר, ירושלים: שלם, תשנ"ט, עמ' 100.
  9. מילטון פרידמן, קפיטליזם וחירות, מאנגלית: מוזל כהן, ירושלים: שלם, תשס"ב, עמ' 3.